

A ESCRITURA VENCE A MORTE: NÉLIDA PIÑÓN

THE WRITER DEFEATS DEATH: NÉLIDA PIÑÓN

Marilar Aleixandre
Real Academia Galega

Resumo: A través da metáfora de Sherezade, que vence a morte noite tras noite co poder das súas historias, trázase un percorrido pola escritura de Nélica Piñón, en particular polos textos nos que dá voz ás mulleres, condenadas “á memoria clandestina”. Como na historia de Sherezade, a escritura de Nélica, a imaxinación, derrota a morte: a súa voz, os seus libros son máis duradeiros que os palacios de pedra.

Abstract: As with the metaphor of Scheherazade, who defeats death night after night with the power of her stories, this article traces a path through the writing of Nélica Piñón. It focuses specifically on the texts that provide a voice to women, who were condemned to “underground memories”. As with the story of Scheherazade, Nélica’s writings and imagination defeat death: her voice and books are more enduring than stone palaces.

Palabras chave: Nélica Piñón, narrativa, voces de mulleres, *Voces do deserto*.

Key words: Nélica Piñón, fiction, women voices, *Voces do deserto*.

En Nélica Piñón a escritura vence a morte. A escritura, as historias imaxinadas e contadas derrotan a morte, noite tras noite, en *Voces do deserto*, a súa reescritura da historia de Sherezade. As historias non morren se son contadas unha e outra vez de novas formas. A escrita derrota tamén a morte de Nélica, pois temos a súa voz, viva nos libros que herdamos dela.

Vou seguir a Nélica por un dos moitos camiños que abriu coa súa subversiva escritura, un no que lles dá voz ás mulleres que, di en “O sorriso de Sara”, foron desautorizadas e condenadas ao silencio histórico e á “memoria clandestina”; no que interpreta a historia de Sherezade doutro modo, en *Voces do deserto*; no que,

en *A casa da paixão*, hai máis de cincuenta anos, en 1972, creou mulleres suxeitos de desexo, non só desexadas.

En *Vozes do deserto* Nélica Piñon narra as *Mil e unha noites* nunha versión fascinante, nova, pois, aínda que coñecemos o narrado, a ollada de Nélica revela o que estaba oculto. A historia de Sherezade é, decatámonos agora, a resistencia da imaxinación contra a morte, contra o Califa “a brandir o membro como instrumento de conquista”.

Non podemos saber cando se contou *Alf laila wa-laila* por vez primeira, mais foi posta por escrito polo menos desde o século IX. Se eu non fose Marilar Aleixandre, talvez me gustaría ser Nabia Abbott, a muller que en 1947 descubría, entre un mazo de papiros traídos á Universidade de Chicago, un fragmento do século IX co inicio das Noites: “A colección —di Nabia— contén só uns poucos deses primitivos documentos en papel —seis de 331—. Un deses seis é un fragmento do século IX do Alf Laila ou *Mil noites*”. O manuscrito está cuberto de escrita por seis mans distintas ocupando todo o espazo: o fragmento de *Alf Laila*, frases rabiscadas nas marxes, unha figura humana, o rascuño dunha carta persoal e unha testemuña datada no Safar de 266, é dicir no ano 879 da nosa era. Papeis e pergameos foron durante moitos séculos obxectos raros, escasos, reutilizados unha e outra vez polos seus posuidores. Os palimpsestos son unha metáfora da escritura, reescribimos sobre o escrito ou contra o escrito, como facía Nélica, ás veces desescribimos. Pouco importa se a historia foi contada moitas veces, desde o século IX ao XXI; ao contrario, encontramos pracer en oír e ler o que sabemos, en todo caso Nélica convértea nun conto diferente.

Nélica Piñon conta ás veces as *Mil e unha noites* desde a perspectiva de Dinzarda, a irmá de Sherezade cómplice na súa estratexia de demorar a morte coa forza das historias, que imaxina en detalle os encontros sexuais entre Sherezade e o Califa, ardendo de desexo. A vitoria de Sherezade, revela Nélica, é lograr que o Califa lle cedese a máquina de fabricar soños, admitindo que unha historia pode salvar do cadafalso.

O triunfo de Sherezade é que os contos que narra, e os contos dos que ela mesma é protagonista, son unha construción máis duradeira que os palacios erixidos con pedra.

Nélica é afouta, cóntanos doutro modo historias, personaxes que dabamos por coñecidos, atrévase coa Biblia. En 2002 falounos na Universidade de Santiago de Compostela do sorriso de Sara, a muller de Abrahán, de como enxergaba o que os demais non vían. “O sorriso de Sara”, inicialmente titulado “O sorriso de Sara e a memoria clandestina” foi recollido en 2008 en *Aprendiz de Homero*.

O ensaio iníciase coa constatación de que a memoria de Deus está na Biblia, mais é só a memoria da que Abrahán se fixo intérprete, de modo que

o que podería pertencer à esfera do sonho, da invención, ou do delírio, ganhou a consistência de um relato que, aínda hoje, serve de fundamento para o mundo cristián.

Porén, Sara, estaba a carón de Abrahán

como sombra e implacábel observadora. Ela é a memoria da outra cara de Deus. E aínda, na práctica, desautorizada a dirixir-se ao Señor, condenada, pois, ao silencio histórico, Sara torna-se testemuña voluntariosa [...] A memoria que Sara registra constitui impenetrábel mistério.

a geografia real e mítica de Sara, limitada pola condición de muller, restríngia-se aos límites da tenda que se armava e desarmava-se segundo as leis do nomadismo e dos intereses sociais. Enquanto percorría, diligente, as terras do marido, seus domínios, de verdade, concentrávanse na tenda.

Nélica recupera esa voz, “condenada ao silencio histórico” e “aos límites da tenda” por medio da ferramenta da imaxinación, obriga a Xehová a prestarlle atención. Non quero esquecer o marabilloso título do volume, *Aprendiz de Homero*.

Nélica, a contadora, era unha muller que gozaba dos praceres da vida, as paisaxes, os libros, a comida, a bebida, a música. Durante moitos veráns asistiu ao Festival de Bayreuth —compartiamos a adoración por Wagner, aínda que eu non fun a Bayreuth de momento— até ser expulsada, segundo dicía, pola incomodidade duns asentos deseñados seica polo propio músico ou por algún dos seus intratables descendentes.

Atribúe ao “repertorio dos praceres” o estado de alerta, o estar viva. Crea mulleres que, como a Marta en *A casa da paixão*, se distinguen por “O exercicio de usufrutuar algunha cousa próxima ao pracer”. A propia Nélica describe a súa linguaxe como “a erotización do verbo. [...] um discurso amoroso de alta densidade erótica, onde se encontran as forzas máis misteriosas e obscuras da vida”. Densidade erótica ausente da meirande parte da escritura das mulleres e das mulleres na escritura, nas que o desexo feminino é suprimido. Podemos lembrar as críticas a *Insolación*, de Emilia Pardo Bazán, en 1889, porque a súa protagonista desexa. Marta desexa, ten a decisión sobre a súa sexualidade, expresada na natureza:

Odeio os homens desta terra, amo os corpos dos homens desta terra, cada membro que eles possuem e me mostran, para que eu me abra en esplendor, mas só me terão quando eu ordenar.

Os homens a desejavam como se ela fosse bicho, [...] mas não a teriam a menos que se decidisse, do meu corpo cuido eu, seu olhar en chamas dizia.

“Para que eu me abra en esplendor”, di o seu ollar en chamas.

Na “Carta à Clarice” en *Os rostos que eu tenho* (2023), para alén de lembrar que “como filhas de inmigrantes defendemos a justiça social”, Néliida proclama:

O que nos mantém alerta, querida Clarice, é a atracción pela luxúria do corpo e do espírito, é o repertório dos prazeres regidos pelo dom da vida.

Néliida, que nos deixou furtivamente hai dous anos, describiu moitas veces a súa chegada a Galicia, a Cotobade, a visión das vacas, dos carros, das fontes, como unha revelación: “Souben nese instante que amaría Galicia para sempre”. E así foi, con intensidade.

Cando visitou Galicia entre os últimos días de setembro e a primeira semana de outubro de 2022, non queriamos crer que era a súa despedida. Agasallounos coas súas luminosas palabras e confesoume o desexo de coñecer Fisterra, un lugar tan mítico para ela como é para Mateus o Sagres da súa última novela *Um día cheguei a Sagres*. O primeiro domingo de outubro, un día radiante que nos concedeu algunha deusa, percorremos con Karla Silva, a súa compañeira, Muros, o hórreo de Carnota, a ferverza do Xallas e o faro de Fisterra. Comemos en Casa Lestón, un restaurante familiar de Sardiñeiro, onde, malia anticipar que comería marisco, pediu empanada e polbo. Non podía resistirse aos pratos enxebres. Despois eu teimeei en acabar o día en Touriñán, o verdadeiro Fisterra, onde puidemos contemplar soas a furia do mar, termando das varandas para non ser arrebatadas polo vento. Cada unha ten os seus mitos e eu amo compartir Touriñán con quen sabe apreciálo. Agasalloume cunha mensaxe de voz —ía tomando notas de voz continuamente— na que dicía que eu, creadora, fago da Galicia un territorio mítico. Case non vía, mais a súa curiosidade, como a dunha nena, estaba intacta. Se apenas podía enxergar os grandes tombos do mar en Touriñán, si sentiu o vento no seu corpo. O repertorio dos prazeres.

Néliida marchou, porén deixounos en herdanza a fabulosa construción levantada coas súas palabras. Declárase “Aprendiz de Homero”, mais para nós é mestra de contar historias. Como na súa Sherezade, a imaxinación resiste, a escritura vence a morte.